

การสังเคราะห์แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎก
ที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง
An analysis of the concept of world in the Triphumpraruang

พระครูวิจิตรธรรมาทร (เรียน ทิสสวัสดิ์)¹,
สุวิน ทองปั้น², จรัส ลีกา³ และ อัจฉริยะ วงษ์คำชาว⁴
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁴
**Phrakru Vajitdhammathon (Rian Tissawangso)¹,
Suwin Thongpan² Jaras Leeka³
and Ajchariya Vongkhamso⁴**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand^{1,2,3}
North Eastern University, Thailand⁴
Corresponding Author; Email: mhitthikorn@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ การวิจัยมีคือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาแนวคิดภพภูมิในไตรภูมิพระร่วงและ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎก คือดินแดนอันเป็นที่เกิดของสัตว์ทั้งหลายซึ่งมีอยู่ 3 ดินแดน ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าไตรภูมิ ได้แก่ 1) กามภูมิ คือ ดินแดนที่เป็นเกิดของสัตว์ที่ยังวนเวียนอยู่ในกาม ซึ่งประกอบไปด้วยอภายภูมิ มนุษย์ภูมิ และสวรรค์ภูมิ 2) รูปภูมิ

* ได้รับบทความ: 2 ธันวาคม 2562; แก้ไขบทความ: 25 ธันวาคม 2562; ตอบรับตีพิมพ์: 26 ธันวาคม 2562

Received: December 2, 2019; Revised: December 25, 2019; Accepted: December 26, 2019

คือ ดินแดนที่เป็นดินแดนที่อยู่เหนือสวรรค์ชั้นปรหมินมิตวสวัตตีสขึ้นไป และ 3) อรูปภูมิ คือ ดินแดนที่เป็นเกิดของสัตว์ที่ๆ ไม่มีรูป

2. ไตรภูมิพระร่วงเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่กล่าวถึงภพภูมิตามทัศนะพุทธปรัชญา ซึ่งมีเนื้อหาอธิบายเกี่ยวกับที่อยู่ ที่ตั้ง และการเกิดของสัตว์นรก เปรต อสุรกาย มนุษย์ และเทวดา ซึ่งภพภูมิทั้งหมดนี้มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง และเขาพระสุเมรุนี้ตั้งอยู่ท่ามกลางจักรวาลมีทิวเขาและทะเลล้อม

3. แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง พบว่า มีการกล่าวถึงภพภูมิเหมือนกัน แต่มีการพรรณนาเกี่ยวสวรรค์ที่แตกต่างกัน จุดมุ่งหมายหลักในพระไตรปิฎก สอนภพภูมิเพื่อให้คนเห็นสภาพของการเวียนว่ายตายเกิด และการเวียนว่ายตายเกิดจะทำให้เกิดทุกข์ และเพื่อสอนให้คนพ้นทุกข์ด้วยการเข้าถึงนิพพาน ส่วนจุดหมายภพภูมิในไตรภูมิพระร่วงแต่งขึ้นเพื่อช่วยในการปกครองบ้านเมืองโดยการสอนคนไทยให้ประพฤติปฏิบัติดีเพื่อให้สังคมสงบสุข

คำสำคัญ: ภพภูมิ; พระไตรปิฎก; ไตรภูมิพระร่วง

Abstract

This research is aimed at The research is as follows: 1) to study the concept of the concept of world in Tripitaka 2) to study the concept of world in Triphumpraruang And 3) to analyze the concept of concept of world in the Tripitaka which appears in TriphumpraruangBy collecting data from primary and secondary documents Data analysis by descriptive method according to induction method a documentary research By collecting data from primary and secondary documents Data analysis by descriptive method according to induction method

The research found that

1. Concepts of concept of world in Tipitaka Is the land that is the birth of all the animals that exist in 3 lands in Buddhism, called Triumph, namely Landscape 2) concept of world is the land that is the land that is above the heaven, the level of prosperity is better, and 3) the landscape is the land that is the birth of animals that have no image.

2 . Triphumpraruang is a Buddhist literature that discusses the landscape, according to Buddhist philosophy. Which contains explanations about the addresses, locations and births of hell creatures, imp, human monsters and angels in which all of the landscape has Phra Sumuen as the center And Phra Sumen is located in the midst of the universe With mountains

Andsea

3 . The concept of the landscape in the Tripitaka, which appears in Traipaphum Phra Ruang, has been mentioned in the same landscape, but there are different heavenly descriptions. The main aim of the Tripitaka Teaching Triphumpraruang to allow people to see the condition of death and birth recurrence will cause suffering. And to teach people to escape suffering by accessing Nirvana As for the Bhoomphum in Traipaphum, Phra Ruang is set up to help govern the country by teaching Thai people to behave well in order for the society to be peaceful.

Keywords: Phoppum; Phra Tripitaka; Trai Phum Phra Ruang

บทนำ

แนวคิดเรื่องนรกและสวรรค์ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีทั้งการกล่าวถึงในฐานะเป็นทุกขภูมิสุคติภูมิและเป็นการพรรณนาถึงสภาพของนรกและสวรรค์โดยตรงซึ่งทั้งสองฐานนั้นได้ช่วยปลูกศรัทธาต่อการประพฤติปฏิบัติคือการกระทำของชาวพุทธได้มากที่สุดหากกล่าวเฉพาะที่กล่าวถึงในฐานะเป็นทุกขภูมิและสุคติภูมิเช่นหมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริตวิจจริตและมโนทุจริตกล่าวร้ายพระอริยะมีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิดพวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบายทุกขวินิบาตนรกแต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริตวิจจริตและมโนสุจริตไม่กล่าวร้ายพระอริยะมีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบพวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996 : 8/24/1983)

ไตรภูมิพระร่วงมีเนื้อหาที่อธิบายแนวคิดที่ทรงอธิบายภพภูมิต่างๆมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนมีจริยธรรม เกรงกลัวต่อการทำความชั่วเพราะคนทำความชั่วจะได้ไปเกิดในอบายภูมิส่วนคนทำความดีจะได้ไปเกิดในสุคติภูมิซึ่งทำให้มีผลดีต่อสังคมไม่ต้องบังคับใช้กฎหมายบังคับโดยอาศัยแนวคิด เรื่องจักรวาลวิทยาอันเป็นแนวคิดเชิงอภิปรัชญาที่แสดงหาคำตอบเพื่อความจริงเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของโลกเช่นการเกิดขึ้นของภูเขामแม่น้ำพระจันทร์พระอาทิตย์ดาวนพเคราะห์และดวงดาวอื่นๆชมพูทวีปป่าหิมพานต์และการพิเนาศของโลกด้วยไฟน้ำและลม”(Chusak Thipkesorn, 2006: 16-20) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะทางพุทธธรรมเน้นความรู้เพื่อชีวิตไตรภูมิเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่มีชีวิตในภูมิทั้ง 3 ได้แก่ กามภูมิรูป ภูมิรูปภูมิ และล้วนเป็นสิ่งเป็นอนิจจังไม่เที่ยงแท้เช่นเดียวกัน (Prarajvoramumi (P.A.Payutto),1982: 8-6)

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว วิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพภูมิในไตรภูมิพระร่วงซึ่งเป็นการศึกษาแนวคิดเรื่องภพภูมิในพระไตรปิฎกกับภพภูมิในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจแนวคิดทางปรัชญาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษาแนวคิดภพภูมิในไตรภูมิพระร่วง
3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง” เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

1) รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยมีวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยไว้ ดังนี้

2) ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล

(1) การรวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539, พญาลิไทย, ไตรภูมิภพหรือไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่5. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2545. และพญาลิไทย, ไตรภูมิภพฉบับถอดความ, คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2528.

(2) การรวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ เอกสาร งานวิจัย งาน สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ตำรา และบทความทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง

3) การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

(1) การแยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารที่ได้มาทั้งหมด

(2) การตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องภพภูมิ จากแหล่งข้อมูล 3 ด้าน ประกอบด้วย (1) พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539, (2) พญาลิไทย, ไตรภูมิภพหรือไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2545. และพญาลิไทย, ไตรภูมิภพฉบับถอดความ, คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2528. และ (3) เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องภพภูมิแล้วเห็นว่ามีข้อมูลที่ตรงและสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญ

(3) วิเคราะห์ข้อมูล ในด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบ

(4) เปรียบเทียบข้อมูล ลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน

(5) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ตามหลักอุปนัยวิธี

4) การสรุปผล และอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำผลการวิจัยจากขั้นตอนที่ 1 และ ขั้นตอนที่ 2 มาสรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อที่ได้ตั้งไว้นั้นตามลำดับ และหาความสอดคล้องกับเอกสาร ตำรา หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอผลสรุปการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกพบว่า แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎก หมายถึง ภูมิ 3 หรือไตรภูมิประกอบด้วย 1) กามภูมิ 2) รูปภูมิ และ 3) อรูปภูมิเป็นสถานที่อยู่ของสัตว์ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมแต่ในความหมายของภาวะชีวิตของสัตว์ภพภูมิจะแสดงถึงสถานะในลักษณะที่เป็นนามธรรมและคำว่า “ภูมิ” มีความหมายในเชิงรูปธรรมว่า ชั้นหรือแผ่นดินที่แบ่งถึงสถานที่ส่วนความหมายในเชิงนามธรรมหมายถึง ชั้นแห่งจิตระดับจิตใจหรือระดับชีวิต ซึ่งแสดงถึงสถานะทางจิต หมายถึง ภพภูมิฝ่ายสุคติสำหรับผู้ทำกรรมดีมีศีลธรรม นอกจากรูปแบบชีวิตที่เราสามารถเห็นได้ในโลกที่เราอยู่อาศัยนี้แล้ว พระพุทธศาสนายังยอมรับความมีอยู่ของชีวิตรูปแบบอื่นๆ ในภพอีกจำนวนมากที่เรารับรู้ผ่านประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสไม่ได้ ภพภูมิเหล่านี้เป็นสถานที่รองรับการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพุทธปรัชญา แนวคิดเรื่องกรรมคือการกระทำความดีและกรรมชั่วเราย่อมรับผลของกรรมนั้น กรรมเป็นตัวนำสัตว์ไปเกิดใน 3 ภูมิหรือไตรภูมิ ประกอบด้วยกามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิสัตว์ทั้งหลายที่ยังไม่บรรลุนิพพาน ย่อมเวียนวนไป

เกิดในภุมิทั้ง 3 นี้คือ กามภุมิเป็นแดนที่ข้องอยู่ด้วยกามตัณหาซึ่งมีความโลภโกรธหลง เบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันเป็นหนทางนำสัตว์ไปเกิดในอบายภุมิ 4 เป็นสัตว์นรก เปเรตอสุรกายและสัตว์เดรัจฉาน ถือว่าเป็นแดนที่มีทุกข์เดือดร้อนมากไปเกิดเป็นมนุษย์ไปเกิดเป็น เทวดาบนสวรรค์ และไปเกิดเป็นพรหมซึ่งไม่จริงยังยืนอยู่ได้ตลอดไป แม้แต่พรหมที่อายุตั้ง หลายล้านหลายโกฏปี ในที่สุดก็ต้องจุติเคลื่อนจากเป็นพรหมหรือตายไปปฏิสนธิเกิดใหม่ สืบต่อวนเวียนอยู่ในไตรภุมินี้ไม่พ้นไปได้ฉะนั้น ในไตรภุมิจะไม่มีคามยั่งยืนเที่ยงแท้หรือไม่ ตาย สัตว์ในไตรภุมิยอมเป็นไปตามกฎแห่งกรรมของตน ยกเว้นสัตว์นั้นบรรลุประนิพพานและ แนวคิดเรื่องภพภุมิเป็นการยืนยันแนวคิดเรื่องกรรม ว่าความตายและเกิดของสัตว์ที่มีตัณหา เป็นตัวขับเคลื่อนเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้และโลกนี้ ไม่ใช่ที่เดียวที่เป็นแหล่งกำเนิดของสัตว์ แต่ยังมีโลกอื่นๆ ที่สัตว์ทั้งหลายไปเกิดและตายเช่นกัน โดยนัยนี้ ความตายจึงเป็นเพียงช่อง ทางผ่านของสัตว์ทั้งหลายที่ไปมาระหว่างโลกนี้กับโลกอื่นๆ แนวคิดเรื่องโลกและภพภุมิอื่นๆ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงอธิบายไว้ในพระสูตรต่างๆ คือลักษณะเชิงโครงสร้างทางจักรวาล วิทยา ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนฐานของกฎไตรลักษณ์มีการเกิดขึ้นและการเสื่อมสลาย ไปในบางครั้งแนวคิดเรื่องภพภุมินี้ จึงถูกนำมาเชื่อมโยงเข้ากับเข้ากับภพภุมิในฐานะที่เป็นสิ่ง ถูกรู้ที่ปรากฏเข้ามาสู่การรับรู้ทางอายตนะซึ่งมีการเกิด และดับไปอย่างเป็นกระแสของเหตุ ปัจจัย

2. แนวคิดภพภุมิในไตรภุมิพระร่วง พบว่า ไตรภุมิพระร่วงหรือเตภูมิกถาเป็น หนังสือสำคัญสมัยสุโขทัยที่ตกทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบัน เป็นหนังสือที่พญาลิไทยเป็นผู้นิพนธ์ ขึ้นทรงมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงเนื้อหาสาระเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยา หรือที่เรียกว่า ภพภุมิอันเป็นที่เกิดของสัตว์ทั้งหลายหลังจากจบชีวิตในโลกนี้ ว่าคนที่ทำกรรมอย่างใดจะ ได้รับผลอย่างไร อาจถือได้ว่า ไตรภุมิพระร่วงนี้ เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเล่มแรก ที่มีใน ประเทศไทย โดยพญาลิไทยอาศัยหลักความรู้จากพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกา ที่ได้รับ มาแต่ลังกาผ่านนครศรีธรรมราช โดยได้พยายามนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับโลกและ จักรวาลที่เป็นไปในลักษณะนามธรรมออกสู่ประชาชนทั่วไป ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด ให้ ง่ายต่อการรับรู้และพิจารณาเห็นตามได้ นับได้ว่าเป็นลักษณะความสามารถเฉพาะตัวขององค์ นิพนธ์ ทั้งนี้ เพราะพระองค์ได้รวมเอาหลักธรรมและข้อมูลจากคัมภีร์อื่นๆ ของ พระพุทธศาสนา รวม 30 คัมภีร์ ซึ่งมีเนื้อหาสาระเพื่อสั่งสอนให้คนทำบุญ เพื่อจะได้ไปเกิดใน สุตติภุมิหลีกเลี่ยงการไปเกิดในอบายภุมิ และแนวคิดดังกล่าวนี้ ได้มีอิทธิพลต่อคนไทยมา

จนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามหัวใจสำคัญของไตรภูมิพระร่วง ก็อยู่ที่การที่สอนให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งแม้การไปเกิดในภพภูมิที่เป็นสุคติ แต่ก็ไม่มีความแน่นอน ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารต่อไป โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ จะมีเพียงแต่พระนิพพานเท่านั้น ซึ่งเมื่อบรรลุด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงจะไม่มี การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป จึงถือได้ว่าหนังสือไตรภูมิพระร่วงเป็นวรรณกรรมที่เป็นแม่บทของวรรณกรรมไทยทั้งปวง มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัย ต่อมาซึ่งล้วนได้รับแนวคิดเกี่ยวกับไตรภูมิแทรกอยู่ และมีการกล่าวอ้างถึงเนื้อหาต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิเสมอและเรื่องราวในไตรภูมินั่นเอง อิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมคือแผนผังการก่อสร้างวัดพระพรหม พระราชวัง ล้วนได้รับแนวคิดจากเรื่องไตรภูมิ แม้จิตรกรรมที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา ก็ล้วนได้รับอิทธิพลของไตรภูมิ เพื่อเป็นอนุสรณ์เตือนใจในการทำบุญแต่ละครั้ง สำหรับผู้พบเห็นผู้เป็นศิลปินที่ผลิตผลงานออกมา ก็ล้วนรับคติเกี่ยวกับไตรภูมิในการรังสรรค์ผลงานเช่นกัน

3. แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง พบว่า แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง พบว่า ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายคำว่าภพ สภาพที่ไม่มี ความเจริญ สภาพที่ไม่มี ความสุข สภาพหรือภูมิที่ไม่มี ความยินดี ไม่มี ความเบาใจ นรก คือภูมิเป็นที่เสวยทุกข์ของคนที่ทำบาป ตายแล้วไปเกิด เป็นเหตุแห่งความทุกข์ ไม่มีความสุขและความเจริญ เป็นภาวะที่ร้อนรน สำหรับไตรภูมิพระร่วงนั้นให้ความหมายว่า สถานที่ที่ไม่มี ความเจริญประกอบด้วยนรกใหญ่ 8 ขุม ซ้อนเป็นชั้นกันลงไป และนรกบ่าวอีก 16 ขุม แล้วยังนรกย่อยอีกขุมละ 40 ขุมต่อจากนรกบ่าว 1 ขุม สรุปแล้ว คือ ทั้ง 2 คัมภีร์มีความหมายเหมือนกัน ภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงจึงพบว่า ภพภูมินั้นมี 3 ประเภทเหมือนกัน ซึ่งได้แก่ สวรรค์ชั้นกามาวจร 6 ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี, สวรรค์ชั้นรูปาวจร คือ พรหมปาริสุทธิ พรหมบุโรหิตา มหาพรหม และสวรรค์ชั้นรูปาวจรตติยสถาน 3 ชั้น คือ บริตาภา อัปมาณภา อาภัสสรา, สวรรค์ชั้นรูปาวจรตติยสถาน 3 ชั้น คือ บริตตสุภา อัปมาณสุภา สุภิกขหา, สวรรค์ชั้นรูปาวจรจตุตถสถาน 7 ชั้น คือ เวทีพลาสัญญสัตว์ อวิหา อตปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฐา และสวรรค์ชั้นอรุณภูมิ เป็นสวรรค์ประเภทที่ 3 มี 4 ชั้น คือ อากาสาณูจายตนภูมิ วิญญูณูจายตนภูมิ อากิญจัญญายตนภูมิ และเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ และแนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง พบว่า ภพ

ภูมิในพระไตรปิฎกเป็นดินแดนอันเป็นที่เกิดของสัตว์มีอยู่ 3 ดินแดน เรียกว่า ไตรภูมิ ได้แก่ 1) กามภูมิ คือ ดินแดนอันเป็นที่เกิดของสัตว์ที่ยังวนเวียนอยู่ในกามประกอบด้วยอบายภูมิ มนุษย์ภูมิ และสวรรค์ภูมิ 2) รูปภูมิ คือ ดินแดนที่เป็นดินแดนที่อยู่เหนือสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตติขึ้นไป เรียกว่า พรหมโลก ได้แก่ รูปพรหม และ 3) อรูปภูมิ คือ ดินแดนอันเป็นที่เกิดของสัตว์ที่ไม่มีรูป ไม่มีตัวตน มีแต่เพียงจิต ได้แก่ อรูปพรหม ส่วนแนวคิดภพภูมิในไตรภูมิ พระร่วงมีสาระที่พรรณนาถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด และสัจฐานของโลก ที่แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ และแนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง สามารถสรุปได้ว่า ในพระไตรปิฎกและในไตรภูมิพระร่วงมีการกล่าวถึงภพภูมิเหมือนกัน แต่มีการพรรณนาเกี่ยวภพภูมิที่ต่างกันดังนี้ พระไตรปิฎก มีจุดมุ่งหมายในการแสดงภพภูมิในลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิดที่ทำให้เกิดทุกข์ และแสดงวิธีพ้นทุกข์ด้วยการบรรลุนิพพาน ส่วนไตรภูมิพระร่วงมีจุดมุ่งหมายในการแสดงภพภูมิเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองบ้านเมือง และการควบคุมคนในสังคม โดยสอนให้คนทำความดี และเว้นการทำความชั่ว

ลักษณะของแนวคิดดังกล่าวมานี้ นำไปสู่การปฏิบัติทางจริยศาสตร์ที่ทำให้ไปเกิดในสวรรค์ในไตรภูมิพระร่วงนั้น ก็คือการประกอบกรรมดีที่ห่วงตามกรอบของศีลธรรมให้ทาน เป็นนิจตามฐานะ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นควรแก่ฐานะของตนเอง ช่วยเหลือสังคมเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ด้วยความเอื้อเฟื้อ ด้วยความรักความเมตตา ผู้ที่ไปเกิดบนสวรรค์จะต้องทำเช่นนี้ คืออย่าประมาทลิ้มตัว เร่งชวนชวายุทำบุญทำกุศล สร้างบุญ ให้ทาน รักษาศีล มีความเมตตา หมั่นสวดมนต์เจริญภาวนา ดูแลบิดามารดาผู้เฒ่าผู้แก่ ให้ความเคารพครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ พระสงฆ์ พรหมณ์ผู้มีศีล เมื่อทำแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ตามกรรมของตน สำหรับหนทางที่จะไปพรหมโลกนั้น เป็นหนทางที่ผู้ใดก็ได้ ที่สามารถปฏิบัติภาวนาให้เกิดผลสำเร็จฉานชั้นต่างๆ เมื่อตายไปจะไปเกิดในชั้นพรหม และแนวคิดทางจริยศาสตร์ของภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง เรื่องภพภูมิในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วงนั้นมีความเหมือนกัน กล่าวคือทั้งพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วงต่างก็มีคำสอนเรื่องสวรรค์ให้ผู้คนทั้งหลายทำความดี ด้วยการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หมั่นทำบุญทำทาน ถือศีล ภาวนา หลังตายแล้วก็จะไปเกิดบนสวรรค์ตามกรรมที่ได้ทำไว้ คำสอนที่ทำให้ไปเกิดในสวรรค์นั้นก็คือการประกอบกรรมดีที่ห่วงตามกรอบของศีลธรรม ละเว้นกรรมชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ให้ทานเป็นนิจตามฐานะ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นควรแก่ฐานะของตนเอง

ช่วยเหลือสังคมเริ่มตั้งแต่ครอบครัวด้วยความเอื้อเฟื้อ ด้วยความรักความเมตตา ผู้ที่ไปเกิดบนสวรรค์จะต้องทำเช่นนี้ จึงจะมีความสุขบนพื้นฐานแห่งความพอเพียงในโลกนี้ตามพระไตรปิฎกและเพื่อความสงบสุขของชาติบ้านเมืองตามไตรภูมิพระร่วง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นจึงขอนำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาเพื่อการอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ความสงสัยของมนุษย์เกี่ยวกับภพภูมิและที่มาของชีวิตในโลกนี้และชีวิตหลังความตาย นำไปสู่การตั้งคำถามว่า โลกนี้มีอยู่หรือไม่ สัตว์ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ รวมถึงเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ในสังสารวัฏ ได้อธิบายเรื่องภพภูมิต่างๆ ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับศีลธรรมของมนุษย์ ที่เป็นการเชื่อมโยงแนวคิดเชิงอภิปรัชญา เข้ากับแนวคิดเชิงจริยศาสตร์ เพราะเมื่อทุกคนเชื่อในเรื่องภพภูมิ และการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ แล้วจะมุ่งเพื่อการสร้างความดี เพื่อการเกิดในภพภูมิที่ดี และการเข้าถึงความหลุดพ้นคือพระนิพพาน ที่เป็นอุดมคติสูงสุดซึ่งสอดคล้องกับ Niramol Tepvech (1981) ได้ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องไตรภูมิพระร่วง พบว่า วรรณกรรมมุ่งหมายที่สั่งสอนให้บุคคลกระทำดี ปรัชญาในไตรภูมิพระร่วงมิได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับอภิปรัชญา เพราะความเป็นจริง ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดับทุกข์ หรือช่วยให้หลุดพ้นอันเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา แต่เป็นญาณวิทยาคือการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงมากกว่าถึงกระนั้นก็พอมองเห็นว่าในไตรภูมิพระร่วงเสนอคำตอบเกี่ยวกับความจริงอยู่บ้าง การเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงในไตรภูมิพระร่วง โดยหลักใหญ่ๆ จะต้องอาศัยอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นหนทางที่จะเตรียมไปสู่ความหลุดพ้น ซึ่งเป็นสัจธรรมในพระพุทธศาสนา ส่วนคุณค่าความประเสริฐของมนุษย์ซึ่งเป็นจริยศาสตร์นี้ สอดคล้องกับอภิปรัชญาและญาณวิทยานั้น คือการแสวงหาความดีหรืออุดมคติสูงสุดของมนุษย์ตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่เป็นจิตนิยม ด้านจริยธรรมได้นำถึงคุณค่าของการกระทำ โดยชี้แนวทางการปฏิบัติทางโลก แนะนำความคิดเรื่องอุดมรัฐรัฐที่สมบูรณ์ มีการแนะนำพลเมืองให้ทำดีและชี้แนวทางการปฏิบัติทางธรรม แนะนำการปฏิบัติขั้นสูงที่ต้องอาศัยการเจริญภาวนา โดยมีความหลุดพ้น(พระนิพพาน) เป็นอุดมคติสูงสุด

2. แนวคิดภพภูมิในไตรภูมิพระร่วง มีการพรรณนาถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิดและสัจฐานของโลก ที่แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ และมีจุดมุ่งหมายในการแสดงภพภูมิเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองบ้านเมือง และการควบคุมคนในสังคม โดยสอนให้คนทำความดี และเว้นการทำความชั่ว เพื่อการเข้าถึงภพภูมิที่ดีตามเนื้อหาที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งสอดคล้องกับ Phra Srisudhammethi (Suthep Pusatthamo) (1996) ได้ทำวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท ศึกษาเฉพาะกรณี : ไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา) พบว่า แนวคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท เป็นแนวคิดที่ได้จากพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงจากความเชื่อในอำนาจของกษัตริย์ หรือผู้ปกครองในฐานะนักรบ เป็นความเชื่อในอำนาจของกษัตริย์หรือผู้ปกครองในฐานะผู้มีสิทธิอำนาจ และความชอบธรรมในการกำหนดชนชั้นในสังคม ที่เป็นไปตามอำนาจของการกระทำคือ “กฎแห่งกรรม” ตามแนวพระพุทธศาสนา มิใช่เป็นไปตามอำนาจของชาติภูมิ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความมีเสรีภาพของบุคคล จึงได้รับการส่งเสริมเป็นอย่างมาก โดยที่บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีเสรีภาพในการแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเอง มีเสรีภาพในการแบ่งปันประโยชน์ของตนที่มีอยู่แก่ผู้อื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ขอบเขตของเสรีภาพต่างๆ ของบุคคลถูกควบคุมโดยกฎแห่งธรรม หรืออาจจะกล่าวได้ว่า เสรีภาพนั้นมีความสอดคล้องต้องกันกับหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคม อันได้แก่ ศีลธรรม คุณธรรมและมโนธรรม ซึ่งถูกกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติทางด้านการเมืองและการปกครองในรัชกาลของพระเจ้าลิไท สังคมสุขุขทัยจึงอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย มีความก้าวหน้าโดยไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายที่มีบทลงโทษที่รุนแรงเพื่อป้องกันรักษาสังคมไว้ได้ ด้วยเหตุที่พระเจ้าลิไทได้รับหลักธรรมคำสอนจากพระพุทธศาสนาเถรวาท พระองค์จึงทรงวางเป้าหมายไว้ 2 ระดับ คือระดับโลกียะ คือการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่ยุคศาสนาพระศรีอารียะและโลกุตตระ คือการปฏิบัติเข้าสู่พระนิพพาน ผลจากการวิจัยทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมีอิทธิพลของการเมืองการปกครองในสมัยสุโขทัย โดยเป็นพื้นฐานทางจริยธรรมของสังคมและวัฒนธรรมในด้านการปกครองประเทศเรื่อยมา ความจริงในปัจจุบัน จริยธรรมและวัฒนธรรมทางสังคมบางอย่างได้ถูกละเลยจึงน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

3. แนวคิดเรื่องภพภูมิในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงที่มีการกล่าวถึงภพภูมิเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างในการพรรณนาเกี่ยวกับภพภูมิ ซึ่งในพระไตรปิฎกได้มี

จุดมุ่งหมายในการแสดงภาพภูมิในลักษณะที่เป็นอภิปรายเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดในลักษณะที่สังสารวัฏเป็นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ และแสดงวิธีพ้นทุกข์ด้วยการบรรลุนิพพาน ส่วนไตรภูมิพระร่วงมีจุดมุ่งหมายในแสดงภาพภูมิในลักษณะที่เป็นจริยศาสตร์ ที่อธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เช่น การพรรณนาถึงสวรรค์ชั้นต่างและนรกขุมต่างๆ ซึ่งจะเป็นภาพภูมิที่อยู่ของผู้ทำความดีและทำชั่วหลังการตาย และยังใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองบ้านเมือง และการควบคุมคนในสังคม โดยสอนให้คนทำความดี และเว้นการทำความชั่ว ซึ่งสอดคล้องกับ Montri Ummavichani (1996) ได้ศึกษาเรื่อง ภาษาไทย 7 (วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู) สรุปได้ว่า การวิเคราะห์วรรณคดีไทยไตรภูมิพระร่วงในแง่ของวิชาวิธี (Dialectic) ซึ่งเป็นการวิจารณ์แบบสากล ที่กำเนิดมาจากปรัชญากรีก เพลโต นักปรัชญาชาวกรีกที่ถือจิตนิยมคือนามธรรมเป็นความจริงสูงสุด ไม่ใช่วัตถุ ในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม เพลโตให้ทัศนะว่า พวกกวีได้ให้คำสอนที่ผิดแก่พลเมือง ซึ่งมีผลกระทบต่อการปกครองเยาวยชน ที่จะเป็นผู้ปกครองรัฐในอนาคต กวีเสนอแบบไม่เหมาะสม โทกเกี่ยวกับพระเจ้า เช่น วีรบุรุษไม่เอกรบเมื่อไม่พอใจผู้พิพากษาธิบดีสินจ้างรางวัล ที่ร้ายที่สุดคือการพรรณนาสิ่งที่ชั่วร้ายมีนรกเป็นต้นว่า เป็นสถานที่ที่ไม่มีความสุข ไม่มีความเจริญ ทำให้เยาวยชนหวาดกลัว การกระทำของพวกกวีนี้ เพลโตถือว่าเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการสร้างวีรกรรมของเยาวยชน ทำให้พวกเขาขาด รักชาติแต่กลัวตาย และเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองไม่ควรเรียนรู้หรือเลียนแบบเลย ถ้าพิจารณาไตรภูมิพระร่วงตามแนวการวิจารณ์ของเพลโตจะเห็นได้ว่าการที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงบรรยายภาพของนรก เปรตและอสุรกายไว้อย่างละเอียดชัดเจนเพื่อให้พลเมืองของสุโขทัยเกิดความกลัวต่อบาปและมุ่งประพฤติความดี

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะทั่วไป

ในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภาพภูมิ ผู้วิจัยได้ทำภายในกรอบการตีความที่ภาพภูมิแบบชาติปัจจุบัน เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดความทุกข์หรือปัญหาระดับปัจเจกและระดับสังคม ซึ่งเป็นการมองปัญหาจากกรอบการตีความคำสอนในเชิงทฤษฎีเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์ในส่วนของหลักปรัชญาปฏิบัติหรือมรรคมีองค์ 8 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาของระดับปัจเจกและระดับสังคมในเชิงปฏิบัติการ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอว่า หากมีการ

ศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าว จะทำให้ได้องค์ความรู้ที่จะนำไปบูรณาการใช้ในการแก้ปัญหาเรื่องความทุกข์ระดับปัจเจกและระดับสังคมอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคตผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภพภูมิต้องศึกษาต่อไปซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าจะต้องมีการศึกษากันต่อไปมีดังต่อไปนี้

ผู้สนใจต้องการศึกษาแนวคิดเรื่องภพภูมิ สามารถศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดังกล่าวในประเด็นต่อไปนี้คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพภูมิในด้านอภิปรัชญา
2. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพภูมิในด้านญาณวิทยา
3. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพภูมิในด้านจริยศาสตร์

References

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1 9 9 6) . *Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya version*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing.
- Chusak Thipkesorn. (2006). *Buddhism and Thai wisdom teaching documents*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing.
- Prarajvoramumi (P.A.Payutto). (1982). *Trai Phum Phra Ruang, Influence on Thai Society*, Bangkok: Saeng Rung, Printing.
- PhraSrisuthammethi (Suthep Pusatthamo). (1996) *The influence of Theravada Buddhism on political thought The rule of Lord Lilith Case study: Trai Phum Phra Ruang (Taphumkatha)*, M.A. Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Montri Umawin. (1996). *Thai Language 7(Literary Criticism for Teachers)*. 3rd Edition. Bangkok: Sukhothai Thammathirat University Press.
- Niramol Tepvech. (1981). *Philosophical aspects of traiphumphraruang : an analysis*. M.A. in Philosophy. Graduate School: Chulalongkorn University.